

BIBLIOTEK BEHÖVER KÄRLEK

Sverige behöver en nationell bibliotekspolitik!

En dag på biblioteken

Idag möter Harry Potter Harry Martinson.
Bland hyllorna rymms både *Geniet* av Ivar
Lo-Johansson och *Idioten* av Dostojevskij.

Här hittar bibliotekens besökare såväl
Vår ekonomi av Klas Eklund som *Det andra
könet* av Simone de Beauvoir.

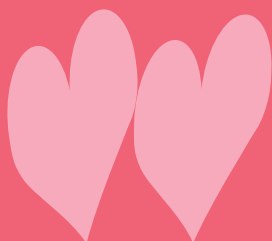
71 miljoner böcker, varav 13 miljoner barnböcker,
väntar på att bli lästa.

Varje morgon läses tusentals dagstidningar.

Under årets alla månader strömmar tiotusentals
tidskrifter in och fyller bibliotekens hyllor.

Lägg till alla talböcker, filmer, e-böcker,
databaser och all musik.

Den moderna digitala tekniken är idag
en självklar del i bibliotekens verksamhet.
Lika självklar som bibliotekens 7000 anställda
som varje dag hjälper till att guida rätt.

Förord

Sverige saknar, som enda land i Norden, en samlad nationell bibliotekspolitik. Det tycker vi är ett stort bekymmer.

Avsaknaden av ett samlat politiskt intresse för biblioteken har lett till en alarmerande situation. 400 folkbibliotek har lagts ned, 450 000 elever saknar adekvat bemannade skolbibliotek och bokbussarna blir färre och färre. Närheten till bibliotek, dess böcker och tjänster har kraftigt försämrats. Under samma tid får barn allt sämre tillgång till böcker i hemmen. Samtidigt krymper antalet böcker på biblioteken, boklånen minskar och läsförståelsen sjunker. En tredjedel av 15-åringarna i Sverige läser aldrig för nöjes skull. Bara var tredje tillfrågat barn är nöjt med sina biblioteksbesök och endast knappt hälften tycker att det är roligt att läsa böcker.

Det här duger inte. En kunskapsnation som Sverige måste ha högre ambitioner.

För att rusta Sverige för globaliseringens utmaningar måste vi skapa en förstklassig infrastruktur för kunskap. En av byggstenarna är ett världsledande bibliotekssystem. Det finns ett betydande, men allt för lite diskuterat, samband mellan å ena sidan bibliotek och informationskompetens och å andra sidan kunskap och tillväxt. Läsanade och kontinuerlig fortbildning måste ges bästa möjliga förutsättningar för alla.

Det måste vara lika självklart att skolbarn i lågstadiet har tillgång till bemannade skolbibliotek som att forskare har tillgång till förstklassiga forskningsbibliotek och kom-

muninvånarna har god tillgång till högkvalitativa folkbibliotek. I ljuset av detta ser allt fler behovet av en nationell och samlad bibliotekspolitik som gör allt detta möjligt.

I Danmark, Finland och Norge har man identifierat liknande problem och där har man valt att ta ett nationellt helhetsgrepp om frågorna. I Sverige har frågorna däremot till stor del mötts av passivitet och ointresse på nationell nivå. Det måste det bli en ändring på. Sverige behöver en nationell bibliotekspolitik.

Niclas Lindberg
Generalsekreterare

Sverige måste satsa på kunskap och innovationskraft

Framtidens jobb och välfärd är starkt beroende av ett förbättrat lärande, kunskap och innovationskraft. En uthållig kunskapsutveckling förutsätter att Sverige blir en nation där medborgarna har informationskompetens i världsklass. Biblioteken har här en stor roll att spela.

Bibliotekens betydelse för läskunnighet och folkbildning samt för framväxten av folkrörelser och välfärdssamhälle under 1900-talet är väl dokumenterad och oomstridd. 2000-talets samhällsutveckling kommer att präglas av delvis andra fenomen och utmaningar. Om dessa vet vi i dag lite. Men att informationsflödet ökar snabbt är uppenbart och att betydelsen av kunskap ökar kan vi vara säkra på.

Utvecklingen på IT-området har förändrat sättet att se på information. I dag handlar kunskapsinhämtning mindre om hur vi ska få tillgång till information, och mer om hur vi filtrerar det flöde av hög- och lågkvalitativ information som sköljer över oss.

Det blir allt viktigare att kunna lokalisera och utvärdera informationen för att kunna tillgodogöra sig denna som kunskap. Denna informationskompetens bygger på god läsförståelse och bred allmänbildning som i sin tur förutsätter hög kvalitet i utbildningssystemet.

Kunskapsörstande befolkning

Sverige har också vuxit till en ledande kunskapsnation. 320 000 personer studerar idag vid svenska högskolor och universitet – en ökning från 14 000 sedan andra världskriget. Forskning och

kunskap spelar en allt viktigare roll för näringslivets utveckling.

Ökad användning av forskningsbibliotek

De ökande utbildningssatsningarna har lett till att förhållandena för forskningsbiblioteken har utvecklats positivt under senare decennier. Mer än elva miljoner lån genomfördes vid forskningsbiblioteken 2006 – fyra miljoner fler jämfört med fem år tidigare.

Utbudet av information i elektronisk form har utvecklats snabbt. 2006 laddades 15 miljoner textdokument ner via Sveriges forskningsbibliotek, vilket innebär en ökning med fyra miljoner på de tre senaste åren.¹ Forskningsbiblioteken erbjuder dessutom studieplatser, datorer och en inspirerande lärmiljö. Forskningsbibliotekens positiva utveckling kan bland annat förklaras med en väl fungerande samverkan och samordning.

Nära 120 000 deltagare i bibliotekens undervisning

Undervisning i hur man söker, värderar och använder information är en viktig del i bibliotekens verksamhet. 2005 deltog 120 000 personer i forskningsbibliotekens undervisning. Samman-

Sverige behöver en nationell bibliotekspolitik

lagt erbjöd de över 22 000 lektionstimmar. På bibliotekens webbplatser finns dessutom självstudiekurser och andra pedagogiska resurser.

Vår befolknings generella kunskapsförstärkning är också stor. Folkbiblioteken hade över 70 miljoner besök 2006 – en cirka 15-procentig ökning sedan

början av 1990-talet.² De flitigaste biblioteksbesökarna är 16–19-åringarna.

Allt är dock inte bara positivt. På nästa uppslag visar vi en rad utmaningar som tydliggör behovet av en nationell bibliotekspolitik.

Bibliotek i Sverige

- Ett nationalbibliotek: Kungl. biblioteket
- 290 kommunala folkbibliotek med drygt 1 000 filialer
- 93 bokbussar med cirka 9 000 hållplatser i 112 kommuner
- 72 forskningsbibliotek med drygt 200 serviceställen
- Cirka 1 800 bemannade skolbibliotek
- Flera hundra myndighets- och specialbibliotek
- Närmare 115 sjukhusbibliotek

På biblioteken finns bland annat

- Fem miljoner ljudböcker, DVD, CD mm
- 100 000 prenumerationer på tidningar och tidskrifter
- 14 miljoner nedladdningar och e-tidskrifter
- 3 200 databaser
- 25 000 läsplatser
- 71 miljoner böcker, varav 13 miljoner barnböcker vid folkbiblioteken
- 30 miljoner böcker vid forskningsbiblioteken

Bibliotek viktigt för läsutveckling

Att ha tillgång till ett bibliotek och att använda sig av det har stor betydelse för utvecklandet av läsfärdigheter och läsintresse.³

Svenskarna värdesätter biblioteken

91 procent av svenskarna anser att bibliotek är viktiga för att samhället ska fungera.⁴

9 av 10 positiva till bibliotekslagen

Enligt bibliotekslagen ska det i alla svenska kommuner finnas folkbibliotek med fria boklån. På frågan "Tycker du att det är viktigt att det finns en sådan bibliotekslag?" svarade nio av tio att det är viktigt att bibliotekslagen finns.⁵

7 av 10 vill satsa mer på biblioteken

68 procent av svenskarna är beredda att betala högre kommunalskatt om pengarna går till bibliotek.⁶

7 av 10 vill ha fler bokbussar

68 procent av svenskarna tycker att det är viktigt att kommunerna satsar mer på bokbussar.⁷

Svenskarna älskar sina bibliotek

93 procent av Sveriges befolkning anser att biblioteken bör tillföras mer resurser eller få oförändrade resurser. Endast två procent anser att biblioteken borde få minskade resurser.⁸

Några utmaningar för kunskapssamhället

Svensk bibliotekspolitik står idag inför en rad utmaningar som måste hanteras samlat och centralt. Det handlar om en oroande utveckling, ökande klyftor och otillräcklig samverkan.

Oroande utveckling

450 000 elever saknar ett bemannat skolbibliotek

Samtidigt som många elever har problem med såväl analysförmåga samt läs- och skrivkunnsighet, saknar 450 000 elever i grundskolan ett bemannat skolbibliotek. Nästan var femte grundskoleelev har över huvudtaget inte tillgång till ett bemannat skolbibliotek – trots att ett bra skolbibliotek förbättrar elevernas läskunnighet med 10–18 procent.⁹

Sex av tio skolor i grundskolan saknar ett bibliotek som är bemannat mer än sex timmar i veckan.¹⁰ I jämförelse med övriga nordiska länder är det få svenska elever som går i skolor vars skolbibliotek har fler än 500 böcker och tio tidskrifter.¹¹

Försämrad läs- och skrivkunnsighet

Den försämrade läs- och skrivkunnsigheten märks även vid högre studier. Skolverket har låtit intervjua 1 600 lärare på svenska universitet och högskolor. Resultatet visar att många av deras elever idag brister i såväl analysförmåga som läs- och skrivkunnsighet.

400 bibliotek har försvunnit

Antalet biblioteksfilialer har sedan början av 90-talet minskat med 25 procent.¹² Med färre filialer och bokbussar försämras tillgången till bibliotekets tjänster, särskilt för barn och äldre, vilket är en av förklaringarna till att utlåningen minskat på senare år.

Boklånen minskar

Mellan 1980 och 2006 har antalet utlånade böcker minskat från 76,2 till 58,6 miljoner, vilket motsvarar en minskning på 23 procent.¹³ Samtidigt har befolkningen ökat med omkring tio procent.

Nyförvärven minskar

Under 80-talet köpte landets folkbibliotek in cirka 2,5 miljoner nya böcker per år. De senaste fyra åren har denna siffra legat under två miljoner böcker, samtidigt som bokbestånden krymper.¹⁴ Att biblioteken har aktuell utgivning är avgörande för en hög efterfrågan på bibliotekets tjänster.

Ökande klyftor

Två av bibliotekens viktigaste uppgifter är att ge invånarna likvärdiga förutsättningar för ett jämlikt deltagande i samhället och att fungera som fria samlingsplatser som bidrar till social sammanhållning. Detta ökar i betydelse i takt med att människor i Sverige får allt mer skiftande bakgrund och erfarenheter.

Ojämn användning

Det finns dock betydande klyftor i biblioteksanvändandet och bokläsandet. Drygt 70 procent av dem med hög utbildning besöker bibliotek och 97 procent läser böcker. Av de lågutbildade är det bara knappt 40 procent som besöker bibliotek och bokläsandet har i denna grupp minskat från omkring 80 procent till 70 procent mellan 2001 och 2006.¹⁵

Sverige behöver en nationell bibliotekspolitik

Skiftande kvalitet bland svenska bibliotek

Det finns flera mindre kommuner som medvetet satsar på biblioteksverksamheten. Samtidigt väljer vissa kommuner i storstadsregionerna en låg ambitionsnivå för sina bibliotek. Resultatet blir en biblioteksverksamhet med ojämn kvalitet och fördelning – vilket också missgynnar Sverige som kunskapsnation. Det är viktigt att insatser sätts in för att utjämna standardskillnaderna mellan olika kommuner, biblioteksformer och befolkningsgrupper.

Det stora problemet är inte de bibliotek som finns, de vet vi är uppskattade och älskade. Problemet är alla orter som blivit utan biblioteksservice – och alla de orter med sämre resurser och service än andra.

Otillräcklig samverkan

Dagens biblioteksanvändare umgås med alla former av bibliotek, fysiska och virtuella. Många använder flera olika bibliotek eftersom man bor i en kommun, arbetar i en annan och kanske studerar i en tredje. Allt detta ökar behovet av samordning mellan biblioteken så att användaren på enklaste sätt ska kunna utnyttja bibliotekens tjänster.

Många huvudmän

I Sverige finns omkring 2 200 kommunala bibliotek, cirka 5 000 skolbibliotek, över 100 sjukhusbibliotek samt minst 200 forsknings- och högskolebibliotek. Dessa bibliotek har många

hundra olika huvudmän och samordningen av bibliotekens verksamhet och utveckling är bristfällig.

Ingen samlande aktör

Ansvar för biblioteksfrågor är splittrat. Ingen myndighet har överblick över den nationella bibliotekssituationen som helhet och ingen kan därför säga något om utvecklingen. Ingen instans kontrollerar om bibliotekslagens föreskrifter om samarbete och kommunala biblioteksplaner efterföljs. Ingen nationell aktör tar initiativ, värde- rar utvecklingen eller stakar ut färdriktningen.

Splittrade satsningar från staten

Satsningarna från statens sida är splittrade och består mest av punktinsatser och projektfinansiering. Planer och beredskap för fortlöpande och långsiktig drift av nationella satsningar saknas.

Dåligt resursutnyttjande

Det finns ingen nationell aktör som kan kommunicera med biblioteksväsendet som en helhet. Möjligheter att omsätta lokala innovationer till nationella program går på så sätt förlorade. Dessa brister i samordningen leder till effektförluster och dåligt resursutnyttjande.

Åtta förslag till bibliotekspolitik för framtiden

För att ge biblioteken bästa möjliga förutsättningar att vara ett effektivt redskap både för individer och för Sverige som nation behövs en samlad nationell bibliotekspolitik.

Sett ur nationellt perspektiv handlar det ytterst om att skapa bättre förutsättningar för kunskapssamhällets utveckling och därmed för tillväxt, välfärd och välstånd men också om att stärka värnet för demokrati, informations- och yttrandefriheten.

Sett ur lokalt perspektiv handlar det om att underlätta för invånarna att utnyttja bibliotekens tjänster, vilket bidrar till individens utveckling, kreativitet och jämlika deltagande i samhället.

Dagens bibliotekslag är inte tillräcklig

En nationell bibliotekspolitik kan – och bör – utvecklas på så sätt att den inte kommer i konflikt med det kommunala självstyret. Ett ökat nationellt engagemang får inte inkräkta på kommunernas rätt att sköta sina angelägenheter. Men en nationell bibliotekspolitik behövs för att garantera att de offentliga biblioteken utnyttjas på ett sätt som gagnar såväl samhällets som individernas utveckling. I praktiska termer är syftet att minska det dåliga resursutnyttjandet och de effektförluster som dagens brist på samordning medför.

Majoritet för nationella mål

I en undersökning gällande politikertjänstemäns uppfattning om bibliotek visar det sig att 85 procent tycker att det finns behov av mer samordning och samarbete i biblioteksfrågor. 85 procent tycker dessutom att biblioteken har stor betydelse för Sveriges utveckling som kunskapsnation. 54 procent anser att nationella mål

och riktlinjer skulle vara till stöd för utvecklingen av biblioteksverksamheten.¹⁶

Sverige bör sträva efter att skapa ett bibliotekssystem som bidrar till att utveckla ett långsiktigt hållbart kunskapssamhälle som inkluderar alla. För att nå detta mål är främst följande inslag nödvändiga i en nationell bibliotekspolitik:¹⁷

1. Nationella strategier, definition av bibliotekens huvudfunktioner och utvärdering av bibliotekslagen

Det behövs en väl förankrad och genomarbetad strategi för bibliotekets roll i kunskapssamhället som grund för den nationella bibliotekspolitik. Den nationella biblioteksstrategin bör klargöra de offentliga bibliotekens huvuduppgifter i relation till följande:

- Läsande och läsförståelse
- Demokrati, yttrande- och informationsfrihet
- Livslångt lärande, kunskapsutveckling och personlig utveckling
- Kultur och social sammanhållning
- Samhällets innovationskraft

Utifrån den nationella strategin måste bibliotekslagen utvärderas och reformeras, i syfte att utveckla den till ett bättre fungerande verktyg för biblioteksverksamheten och dess utveckling.

2. Målformulering, uppföljning och utvärdering av biblioteksverksamheten

Det behövs nationella mål, kvalitetskriterier och kvalitetsindikatorer för biblioteksverk-

Sverige behöver en nationell bibliotekspolitik

samheterna i Sverige. Dessa ska löpande följas upp, utvärderas och utvecklas.

3. Insatser för att stärka barns och ungas läsande

För att motverka barns och ungas sjunkande läsförmåga bör en nationell satsning på läsfrämjande och tidig språkutveckling initieras. Ett inslag i denna satsning bör vara att alla elever i grund- och gymnasieskolan garanteras tillgång till väl utrustade skolbibliotek bemannade av personal med relevant kompetens.

4. Bättre tillgång till bibliotekens tjänster

För att förbättra alla invånares tillgång till biblioteksservice, böcker och andra informationskällor måste de allmänna bibliotekens finansiering förstärkas. Med bättre resurser kan invånares tillgång till biblioteksservice förbättras till exempel genom en prioritering av läsfrämjande insatser och en nationell satsning på bättre tillgänglighet till bibliotekstjänster. Det är också angeläget att utöka det statliga inköpsstödet till att även omfatta det statliga inköpsstödet till att även omfatta litteratur i olika utföranden samt teknisk utrustning för att främja användandet. Stödet bör också breddas till att omfatta fler grupper. Vidare bör de statliga anslagen för biblioteksutveckling utökas för att möjliggöra satsningar på utveckling av nya tjänster och nya arbetsmetoder.

5. Stärkt infrastruktur för digitala tjänster

Med hjälp av samordnad upphandling av licenser och offentligt finansierade investeringar i system, nätverk, digitalisering och tekniska standarder kan bibliotekens användare enklare få tillgång till en mer samlad service.

6. Intensifierad forskning och kompetenshöjning på biblioteksområdet

Behovet av kvalificerad utbildning och fortbildning för biblioteksanställda måste uppmärksammas på såväl nationell som lokal nivå.

En bred satsning på höjd kompetens bland bibliotekens personal bör företas. Forskningen inom biblioteksområdet bör ges ökad uppmärksamhet i regeringens forskningspolitik.

7. Fri tillgång till offentligt finansierade forskningsresultat

En grundläggande princip inom forskningen är ett fritt informationsutbyte och en maximal spridning av forskningsresultat. Här kan biblioteken spela en viktig roll. Världen över arbetar nu forskningsinstitutioner, universitet, bibliotek och forskningsfinansiärer med att etablera öppna arkiv. Regeringen bör ta initiativ till att all offentligt finansierad forskning i Sverige, så långt möjligt, görs tillgänglig enligt Open Access-modellen.

8. Inrättande av ett nationellt biblioteksorgan

Regeringen bör inrätta ett särskilt operativt nationellt biblioteksorgan. Dess uppgift ska vara att med utgångspunkt i de nationella strategierna och målen utveckla den heltäckande nationella bibliotekspolitik som idag saknas. Mer konkret skulle organet bland annat kunna få ansvara för att:

- Följa upp och utvärdera de nationella strategierna och målen
- Ta fram, sammanställa och analysera nationell biblioteksstatistik, kvalitetskriterier och kvalitetsindikatorer
- Utveckla nationella lösningar för till exempel bibliotekens digitala tjänster, webbtjänster och andra tekniska plattformar
- Stimulera biblioteksutveckling
- Bedriva kvalificerad omvärldsbevakning nationellt och internationellt
- Företräda svenskt biblioteksväsende i internationella sammanhang
- Stimulera utbildning, vidareutbildning och forskning inom sektorn
- Fördela statliga medel för biblioteksutveckling, läsfrämjande insatser mm

Arbeta tillsammans med oss

Vill du vara med och bilda opinion för den viktiga roll som biblioteken spelar för Sveriges lärande, kunskap och innovationskraft?

Välkommen att kontakta oss på Svensk Biblioteksförning. På vår hemsida, liksom i vår tidskrift Biblioteksbladet, hittar du aktuell information. Medlemskap är öppet för såväl enskilda personer som institutioner som vill se en utveckling av det svenska biblioteksväsendet.

Älska och utveckla biblioteken!

- Använd dig av bibliotekens möjligheter
- Öka ditt och andras biblioteksengagemang
- Bli medlem i Svensk Biblioteksförning
- Älska biblioteken – arbeta för en nationell bibliotekspolitik

Noter och kommentarer

- 1 *Forskningsbiblioteken 2001*, Kungl. biblioteket/SCB 2002, s 5.
Forskningsbiblioteken 2006, Kungl. biblioteket/SCB 2007, s 11.
- 2 *Folk- och skolbiblioteken 1990*, Statens kulturråd 1991.
Folkbiblioteken 2006, Statens kulturråd 2007, s. 29.
- 3 *Barns läskompetens i Sverige och världen*, Skolverket 2001, s 28.
- 4 Lars Höglund & Margareta Johansson: "Vad gör folk på biblioteket?" i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red.): *Land du välsignade? SOM-undersökningen 2000*, SOM-institutet 2001, s 344–345.
- 5 Synovate/TEMO maj 2006.
- 6 Lars Höglund: "Bibliotekens värde" i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red.): *Ljusnande framtid. SOM-undersökningen 1998*, SOM-institutet 1999, s 125.
- 7 Synovate/TEMO maj 2006.
- 8 Synovate/TEMO maj 2006.
- 9 Keith Curry Lance: "Libraries and student achievement. The importance of school libraries for improving student test scores", *Threshold* vinter 2004, s 8–9.
- 10 *Skolbiblioteken 2002*, Statens kulturråd 2003, s 5.
- 11 *PIRLS 2006*, Skolverket 2007, s 99.
- 12 *Folk- och skolbiblioteken 1990*, Statens kulturråd 1991.
Folkbiblioteken 2006, Statens kulturråd 2007.
- 13 *Folkbiblioteken 1980*, SCB 1981. *Folkbiblioteken 2006*, Statens kulturråd 2007.
- 14 *Folkbiblioteken 2006*, Statens kulturråd 2007, s 12–13.
- 15 Lars Höglund & Eva Wahlström: "Bibliotek och läsande – individuell stimulans eller samhällsnytta?" i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red.): *Det nya Sverige, SOM-undersökningen 2006*, SOM-institutet 2007, s 239.
- 16 SKOP juni 2007.
- 17 De åtta punkterna är gemensamt framarbetade och antagna av Svensk Biblioteksförning, DIK, Föreningen Sveriges Länsbibliotekarier och Sveriges Författarförbund.

SVENSK BIBLIOTEKSFÖRENING

Svensk Biblioteksforening är en ideell, partipolitiskt obunden bibliotekspolitisk organisation som verkar för ett bibliotekssystem av hög standard, för att den svenska bibliotekslagen tillämpas och utvecklas samt för biblioteken som ett värn för demokrati och yttrandefrihet.

SVENSK BIBLIOTEKSFÖRENING

Box 70380, 107 24 Stockholm.

Tel 08-545 132 30. Fax 08-545 132 31.

www.biblioteksforeningen.org, info@biblioteksforeningen.org

Sverige behöver en nationell bibliotekspolitik!

En nationell bibliotekspolitik skapar bättre förutsättningar för kunskapssamhällets utveckling, tillväxt och välbefinnande

En nationell bibliotekspolitik stärker demokratin och informations- och yttrandefriheten

En nationell bibliotekspolitik ger ökade samordningsvinster

En nationell bibliotekspolitik ökar tillgången till bibliotekens tjänster både geografiskt och demografiskt

En nationell bibliotekspolitik minskar risken för klyftor i samhället

En nationell bibliotekspolitik underlättar för invånarna att utnyttja bibliotekens tjänster

En nationell bibliotekspolitik stärker Sverige som kunskapsnation

www.librarylovers.se